Բանբեր Երևանի համալսարանի. Փիլիսոփայություն, Հոգեբանություն
2026, Vol. 17, No. 2(50), հունիս, 34-46
https://doi.org/10.46991/BYSU.E/2026.17.2.034

ԳԵՂԱԳԻՏԱԿԱՆ ԶԳԱՑՄՈՒՆՔՆԵՐԻ ՁԵՎԱՎՈՐՄԱՆ ՏԵՍԱԿԱՆ ՄՈԴԵԼԸ ԵՎ ԴՐԱ ԴՐՍԵՎՈՐՈՒՄՆԵՐԸ ԴԵՌԱՀԱՍՈՒԹՅԱՆ ՇՐՋԱՆՈՒՄ

ԼԱԼԱ ՍԻՄՈՆՅԱՆ*
Խաչատուր Աբովյանի անվան հայկական պետական մանկավարժական համալսարան

Գեղագիտական զգացմունքների ձևավորման խնդիրը ժամանակակից մանկավարժության և արվեստի հոգեբանության կարևոր ուղղություններից է, քանի որ այն անմիջականորեն կապված է անձի արժեքային համակարգի, հուզական մշակույթի և աշխարհընկալման զարգացման հետ: Հատկապես դեռահասության շրջանում, երբ ակտիվորեն ձևավորվում են ինքնագիտակցությունը, հուզական փորձը և գեղագիտական վերաբերմունքը իրականության նկատմամբ, գեղագիտական զգացմունքների կառուցվածքի և ձևավորման մեխանիզմների տեսական հիմնավորումը ձեռք է բերում առանձնահատուկ նշանակություն:
Հոդվածում ներկայացվում է գեղագիտական զգացմունքների ձևավորման տեսական մոդելը, որը բացահայտում է դրանց հիմնական բաղադրիչները, կառուցվածքային ամբողջականությունը, միմյանց հետ փոխհարաբերությունները և զարգացման տրամաբանությունը դեռահասության շրջանում: Առաջարկվող մոդելը հնարավորություն է տալիս համակարգված մեկնաբանելու գեղագիտական փորձի առաջացման և գիտակցման գործընթացը՝ ընդգծելով ընկալման, հուզական արձագանքի, գեղագիտական գնահատման և գեղագիտական պահանջմունքի ձևավորման հաջորդականությունը: Այս գործընթացում առանցքային դեր է խաղում երաժշտական ռիթմի և հնչյունային կառուցվածքի ազդեցությունը մարդու ֆիզիոլոգիական և հոգեկան համակարգերի սինխրոնիզացիայի վրա: Մոդելը հաշվի է առնում ինչպես բազային հույզերի արթնացումը, այնպես էլ բարդ, «զտված» գեղագիտական ապրումների ձևավորումը, ինչը հիմնարար նշանակություն ունի դեռահասի ներաշխարհի հարստացման և նրա գեղագիտական ճաշակի ինքնատիպության դրսևորման համար:

* **Լալա Սիմոնյան** – Խաչատուր Աբովյանի անվան հայկական պետական մանկավարժական համալսարանի մանկավարժության ամբիոնի ասպիրանտ
Лала Симонян – аспирант кафедры педагогики Армянского государственного педагогического университета имени Хачатура Абовяна
Lala Simonyan – PhD Student at the Chair of Pedagogy of Khachatur Abovyan Armenian State Pedagogical University
Էլ. փոստ՝ simonyanlala-phd24@aspu.am ORCID ID:https://orcid.org/0009-0007-2742-1648

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

Ստացվել է՝ 17.02.2026
Գրախոսվել է՝ 02.03.2026
Հաստատվել է՝ 22.06.2026
© The Author(s) 2026

Բանալի բառեր – *գեղագիտական զգացմունք, հույզեր, դեռահաս, մոդել, արվեստ, ընկալում, գիտակցված գնահատում, պահանջմունք*

Այսօր մեր հասարակության մեջ և ամբողջ աշխարհում տեղեկատվական տեխնոլոգիաների, ԶԼՄ-ների և մի շարք այլ աղբյուրների արտադրանք հանդիսացող գեղագիտական կամ հակագեղագիտական երևույթները միանշանակ կարիք ունեն անձի, հատկապես դեռահասության տարիքում գտնվող անհատի կողմից խորը վերլուծության, արժեքային համակարգի միջով անցկացնելու և դրանց համապատասխան գնահատական տալու: Տարբեր ազգերի մշակութային բազմազանության տեղայնացումը մեր հասարակության մեջ խեղաթյուրել է մեր պատմական, մշակութային, արժեքային համակարգը, որն էլ իր հերթին մեծ վնաս է հասցնում մեր ազգային ինքնությանը, դրա պահպանման գործին: Այս առումով, կարծում ենք, ճիշտ չէ գեղագիտական զգացմունքները համարել անշահախնդիր հաճույք կամ առաջնային զգացողություն և սահմանափակվել դրանով: Յուրաքանչյուր գեղագիտական և հակագեղագիտական երևույթի խորքային ընկալումն ու վերլուծությունը նպաստում են դրանցից առաջացած գեղագիտական զգացմունքի իմաստավորմանը:

Դեռահասության տարիքային շրջանի ուսումնասիրությունները ցույց են տալիս, որ այս տարիքում նրանց մեջ զգայական ոլորտը ավելի գերիշխող է, քան մյուս հոգեկան գործընթացները, ինչը նշանակում է, որ նրանց հետ տարվող ցանկացած աշխատանք, հատկապես ուսումնական գործընթացը, հարկավոր է կազմակերպել՝ կարևորելով նրանց զգացմունքները, ապրումները և հաշվի նստելով նրանց հետ[1]:

Գեղագիտական զգացմունքը բարդ համալիր գործընթաց է, որը ձևավորվում է որոշակի փուլերի հաջորդական զարգացումից[2]: Որպես մոդելի ստեղծման հիմք ենք ընդունել այն տեսաբանների հետազոտությունները (Լ. Ս. Վիգոտսկի, Ս. Լ. Ռուբինշտեյն, Ա. Ն. Լեոնտև, Բ. Տ. Լիխաչով, Յու. Բորև և այլք), որոնք գեղագիտական զգացմունքների ձևավորման գործում կարևորում են անձի կոգնիտիվ, հուզական, գնահատողական հոգեկան բաղադրիչների միասնությունը: Մոդելի նպատակը գեղագիտական զգացմունքների ձևավորման գործընթացի առավել կարգավորված կազմակերպումն է, որը կհանգեցնի համապատասխան վերջնարդյունքի ապահովմանը:

Գեղագիտական զգացմունքների ձևավորման տեսական մոդելը բաղկացած է չորս գլխավոր բաժիններից, որոնց միասնականության գործոնից է կախված դրանց համալիր զարգացումը.

Ճանաչողական → հուզա-հաղորդակցական → գնահատողական → պահանջմունքային-կիրառական:

---

[1] Տե՛ս В мире подростка / под ред. А.А.Бодалева. – М.: Просвещение? 1980, էջ 16-28:

[2] Տե՛ս **Юлдашев, Л. Г.** Эстетическое чувство и произведение искусства / Л. Г. Юлдашев. М.: Мысль, 1969, էջ 152:

Ճանաչողական բաժինը վերաբերում է անձի՝ իր առջև հայտնված գեղագիտական և հակագեղագիտական երևույթների գիտակցական վերաբերմունքին կամ ճանաչմանը: Շատ կարևոր է, որ ցանկացած գեղագիտական երևույթի վերաբերյալ դեռահասն ունենա իր գիտակցված կարծիքը, թե ինչու է այս կամ այն օբյեկտը գեղեցիկ կամ տգեղ: Կարևոր է, որ նա կարողանա առողջ դատողություններ անել և հասկանալ տվյալ երևույթի դրական կամ բացասական կողմերը, հետևանքները, արժեքային առանձնահատկությունները և այլն:

Հաջորդ բաժինը **հուզա-հաղորդակցականն** է: Անհատի հոգեկան համակարգում հուզական դաշտը մեծ տեղ է զբաղեցնում և թողնում է հսկայական ազդեցություն մնացած բոլոր գործընթացների կազմակերպման գործում: Հատկապես պատանեկության շրջանում անհատի հոգեկանում առաջնային տեղ են զբաղեցնում զգայական աշխարհը, բուռն և փոփոխվող հույզերն ու զգացմունքները: Սա մեզ պարտավորեցնում է հատուկ ուշադրությամբ և զգուշությամբ մոտենալ նրանց հուզական ոլորտին, քանի որ զգացմունքների փոփոխականությունը, երբեմն պոռթկուն և հուզառատ իրավիճակները կարող են խաթարել նրանց հանգիստ մթնոլորտը, բերել անսպասելի վարքային դրսևորումների և խանգարել նրանց՝ սեփական զգացմունքներն արտահայտելիս: Անհրաժեշտ է ստեղծել այնպիսի միջավայր, որ այս գործընթացում դեռահասի մեջ ստեղծվի վստահություն, և նա կարողանա ճիշտ բառերով և գիտակցորեն արտահայտել իր հույզերն ու զգացմունքները:

Մյուսը **գնահատողական** բաժինն է, որը ենթադրում է գեղագիտական երևույթների վերաբերյալ դեռահասի կողմից առողջ գնահատական տալու ունակությունը: Ցանկացած գեղագիտական երևույթ անձի կողմից պետք է որոշակի չափով գնահատվի, որպեսզի պարզ դառնա տվյալ առարկայի որակը անհատի համար, ինչպես նաև գեղագիտական դատողություններ կատարելու մակարդակը:

Եվ վերջին բաժինը գեղագիտական գործունեությունն է, **պահանջմունքային-կիրառական** փուլը, որը ենթադրում է ստեղծված գեղագիտական պատկերացումների հիման վրա մոտիվացիայի առաջացման, գեղագիտական փորձի ամրապնդման և ստեղծագործելու պահանջմունք:

Յուրաքանչյուր բաժին իր հերթին բաղկացած է որոշակի հաջորդական փուլերից, որոնք ապահովում են տվյալ բաժնի կանոնակարգված զարգացումը: Ճանաչողական բաժնում տեղ են գտել հետևյալ կարևոր գործընթացները՝ *գեղագիտական հարաբերություն, գեղագիտական ընկալում և գեղագիտական դատողություն:*

Գեղագիտական հարաբերությունը դրսևորվում է անձի գեղագիտական գիտակցության և գեղագիտական գործունեության միջոցով: Գեղագիտական գիտակցությունը բացատրվում է որպես որոշակի գեղագիտական արժեքների կրում, որը ներառում է գեղագիտական ընկալումը, գեղագիտական զգացմուն-

քը, գեղագիտական ճաշակը, գեղագիտական փորձը, գեղագիտական դատողությունը և գեղագիտական իդեալը: Իսկ գեղագիտական գործունեությունն այն գործընթացն է, երբ անձի գեղագիտական պատկերացումները կիրառվում են կյանքում, այսինքն՝ գործնական բնույթ են կրում:

Հետաքրքիր հարց է, թե կյանքում որոնք են գեղագիտական օբյեկտները: Ի՞նչ հատկանիշներ պետք է ունենա առարկան, որպեսզի մեր կողմից ընկալվի որպես գեղագիտական արժեք կամ համարվի գեղարվեստական ստեղծագործություն: Ուսումնասիրությունները ցույց են տալիս, որ գեղագիտական վերաբերմունքը և դրա հետևանքով առաջացած գեղագիտական զգացմունքները սուբյեկտիվ գործընթացներ են: Այն ամենը, ինչ մեզ համար բարձր գեղագիտական արժեքների կրող է, մյուսների համար կարող է արժեք չունենալ: Այս գործընթացի պարզաբանման համար կա տեսակետ, որ եթե անձի մեջ տվյալ երևույթն առաջ է բերում բարձր գեղագիտական արժեքի զգացողություն, հոգևոր հանգստություն, հոգեկան լիության զգացում, ապա այն տվյալ մարդու համար գեղագիտական օբյեկտ է, լինի գեղեցիկ թե տգեղ[3]:

Իրականում, որպեսզի անհատի և գեղագիտական օբյեկտի միջև տեղի ունենա գեղագիտական հարաբերություն, անհրաժեշտ են որոշակի պայմաններ. նախ՝ տվյալ օբյեկտը պետք է օժտված լինի համապատասխան գեղագիտական որակներով, ունենա այնպիսի հատկանիշներ, որոնք տարբեր ժամանակաշրջաններում գեղագիտական բարձր ճաշակ ունեցող մարդկանց ստիպել են զգալ և կարևորել այն: Մյուս կարևոր գործոնը, իհարկե, կախված է արդեն տվյալ օբյեկտն ընկալող անձից, նրա ունեցած բարձր արժեքներից, գեղագիտական գնահատական տալու կարողությունից: Հաջորդ պայմանը կախված է գեղագիտական օբյեկտի նկատմամբ գեղագիտական սուբյեկտի վերաբերմունքից և մոտեցումից: Եթե անձը տրամադրված չէ խորապես ընկալելու դիտվող երևույթի գեղագիտական կողմերը, նրան կարող են շեղել մի շարք հանգամանքներ: Այս ամենի հետ մեկտեղ՝ կա մեկ այլ կարևոր պայման, որը առնչվում է գեղագիտական օբյեկտի և այն ընկալող սուբյեկտի համապատասխանությանը: Ինչպես արդեն նշվեց, յուրաքանչյուրս մեր հոգեկան աշխարհում ունի մեզ շրջապատող իրերի ընկալման որոշակի մակարդակ, հայեցողություն: Եթե գեղագիտական որևէ առարկա ուրիշների համար բարձր գեղագիտական արժեք ունի, կարող է մեր կողմից նույն կերպ չընկալվել: Գեղագիտական օբյեկտը պետք է հոգեհարազատ լինի այն ընկալող սուբյեկտին, այսինքն՝ լինի իր՝ սուբյեկտի գեղագիտական առարկան[4]:

Այժմ դիտարկենք գեղագիտական ընկալման գործընթացը, որը պետք է ըմբռնվի ոչ թե գեղագիտական առարկայի շահի տեսանկյունից, այլ տեղ տա այն զգացմունքային աշխարհին, որը ներդրված է տվյալ առարկայի մեջ: Կարելի է ասել, որ գեղագիտական ընկալումը գեղագիտական հարաբերության

---

[3] Տե՛ս **Бычков В. В.** Эстетика: учебник. М.: КНОРУС, 2012, էջ 92:

[4] Տե՛ս նույն տեղը, էջ 114-119:

առաջնային պայմանն է, նախնական փուլը, որից կախված են մյուս բոլոր գեղագիտական բաղադրիչները: Սա մի գործընթաց է, որի միջոցով անհատը զգում և ապրում է գեղագիտական օբյեկտները իր ներքին հայեցողության, ինտուիցիայի և գեղագիտական փորձի հիման վրա: Այս առումով կարող ենք ասել, որ գեղագիտական ցանկացած օբյեկտի գեղագիտական որակները տարբեր և բազմազան են, քանի որ դրանց ընկալման և ապրման գործընթացը կախված է գեղագիտական սուբյեկտի՝ այդ որակները զգալու մակարդակից: Տարբերվում են գեղագիտական ընկալման չորս բաժիններ կամ փուլեր:

1. Սկզբնական փուլը սուբյեկտի նախնական գիտակցական վերաբերմունքն է այն օբյեկտի նկատմամբ, որի որակները նա պատրաստվում է ընկալել:

2. Հաջորդ աստիճանի ժամանակ գեղագիտական առարկային հանդիպելիս անհատի հոգեկանում առաջանում է առաջնային հաճույք կամ հուզական վիճակ, որի հանդեպ նա սկսում է ուշադրություն ցուցաբերել:

3. Երրորդ բաժնում տեղի է ունենում այն գլխավոր զգացումը, երբ անձը կտրվում է իր հոգսերից, խնդիրներից՝ փորձելով եռանդուն կերպով խորասուզվել գեղագիտական օբյեկտի թաքնված արժեքների մեջ:

4. Վերջին փուլն ամենազարգացածն ու ամենաբարդն է այն զգալու առումով: Այս փուլը հենց կատարսիսի գործընթացն է, երբ անհատը մի պահ կորցնում է իրեն իրական աշխարհում՝ գտնելով տիեզերքի հետ իր կապը և ամբողջանալով նրա հետ:

Այս չորս աստիճանների զգացումը չունի կոնկրետ ժամանակային չափման սանդղակ, յուրաքանչյուրը դրանք զգում է յուրովի՝ որպես ամբողջական գեղագիտական զգացմունք: Վերջին մակարդակին հասնելու համար անհրաժեշտ է անհատի հետ տանել գեղագիտական օբյեկտը զգալու ինտենսիվ աշխատանք: Ոմանք կարող են բավարարվել՝ հասնելով երկրորդ կամ երրորդ մակարդակներին, այդպես էլ չզգալով այն հոգևոր վերելքը, որը թաքնված է գեղագիտական օբյեկտի ներսում:

Դեռահասի գեղագիտական զգացմունքների ձևավորման գործընթացի ճանաչողական բաժնում կարևոր է նաև գեղագիտական դատողություններ կատարելու ունակությունը: Ինչպես արդեն նշեցինք, դեռահասի կողմից որևէ երևույթի վերաբերյալ դատողություն անելու գործընթացը պետք է լինի որոշակի հիմքերի վրա կառուցված, այսինքն՝ գիտակցված: Չի կարելի ուղղակի ասել՝ այս առարկան լավն է կամ գեղեցիկ է՝ առանց համապատասխան հիմքերի: Հարկավոր է դեռահասի մեջ գեղագիտական հարաբերությունների և գեղագիտական ընկալման գործընթացների կարգավորումից հետո զարգացնել նաև գեղագիտական առողջ դատողություններ: Եթե ցանկանում ենք, որ նա ըմբռնի և հասկանա գեղագիտական օբյեկտի կարևոր հատկությունը կամ արժեքը, մենք պետք է նրա մեջ սերմանենք դրանք գտնելու ուղիներ:

Այսպիսով, մոդելի հուզա-հաղորդակցական բաժինը չափազանց պատասխանատու և կարևոր գործընթաց է դեռահասի համար: Այն ներառում է հետևյալ կարևոր փուլերը՝ հուզական արձագանք, հուզական ապրումակցում և զգացմունքների կամ հույզերի իմաստավորում:

Առաջինը՝ հուզական ռեակցիան, երևույթի անմիջական կամ նախնական ընկալման գործընթացն է, երբ անհատը սկսում է ակտիվություն ցուցաբերել իր առջև գտնվող օբյեկտի նկատմամբ: Ի՞նչ ձևով ենք հասկանում, որ այս գործընթացը տեղի է ունեցել: Նախ, անձը հետաքրքրվում է երևույթով, որը նրա վրա թողնում է որոշակի տպավորություն: Եթե օբյեկտը հուզում է անհատին, և նրա մեջ առաջանում են որոշակի զգացմունքներ, օրգանիզմում տեղի են ունենում որոշակի ֆիզիոլոգիական փոփոխություններ, որոնք դրսևորվում են նաև անհատի վարքի մեջ: Այս գործընթացները կախված են հուզական արձագանքի ուժգնությունից. որքան ինտենսիվ են, այնքան ավելի վառ են արտահայտվում:

Դեռահասության տարիքն այն փուլն է, երբ անձի մեջ սկսվում են սեփական ես-ի ակտիվ ձևավորումը, ինքնագիտակցության զարգացումը և սեփական առանձնահատկությունների ընկալումը: Այս ամենը կապված է նաև դեռահասի հուզական դաշտի ակտիվ ձևավորման և դրսևորման հետ: Ցանկացած երևույթ, ազդելով անհատի վրա, որոշակիորեն ընկալվում է իր ես-ի հետ համեմատության, նրա նախասիրությունների և հետաքրքրությունների տեսանկյունից: Եթե երևույթը հակասում է անձի ես-ի սկզբունքներին, ապա առաջանում են հակառակ գործընթացներ՝ վանում, զզվանք և այլն[5]: Այս գործընթացը մշակվել է հոգեբան Լ. Ֆեստինգերի կողմից. այն ստացել է հույզերի «կոգնիտիվ դիսոնանսի» տեսություն անվանումը: Ըստ տեսության՝ եթե անհատի կարիքները բավարարվում են, և մտադրությունները համապատասխանում են իրականությանը, ըստ վերջնական ցուցանիշների՝ անձի ներսում ստեղծվում է ներդաշնակ վիճակ, իսկ եթե սպասելիքները չեն արդարանում, առաջ է գալիս դիսոնանս վիճակ[6]:

Հաջորդ կարևոր փուլը հուզական ապրումակցումն է: Այս գործընթացը ներառում է ինչպես սեփական զգացմունքների գիտակցումը, այնպես էլ այլ անձանց զգացմունքների ճանաչումն ու ապրումը: Գոյություն ունեն հուզական ապրումակցման զարգացման երեք մակարդակներ՝ ցածր, միջին և բարձր[7]: Ինչպես նշում է հոգեբան Վ. Գոուլմանը, հուզական բարձր ինտելեկտով օժտված անձինք ունենում են ավելի կայուն հարաբերություններ շրջապատում,

---

[5] Տե՛ս **Изард К.Э.** Психология эмоций. Пер. с англ. СПб., 1999, էջ 31:

[6] Տե՛ս **Цыбулевская А.В.** Эмотивный арготический лексикон. Диссертация на соискание учёной степени кандидата филологических наук, Ставрополь, 2005:

[7] Տե՛ս Опросник методики «Шкала эмоционального отклика» А. Меграбяна и Н. Эпштейна, 2000, https://psychologos.ru/articles/view/oprosnik-metodiki-shkala-emocionalnogo-otklika-a.-megrabyana-i-n.-epshteyna

ինքնավստահ են և սոցիումում հեշտությամբ գտնում են իրենց տեղը: Իսկ այն մարդիկ, որոնք ունեն հուզական էմպատիայի ցածր մակարդակ, հաճախակի տրվելով անկառավարելի զգացմունքային ապրումներին, դառնում են ավելի փոփոխական, բռնկվող և նյարդային, ինչպես նաև դժվարանում են շրջապատի հետ հարաբերություններ հաստատել[8]:

Հուզական արձագանքման գործընթացի վերջին կարևոր արարը զգացմունքների իմաստավորման փուլն է, երբ անհատը կարողանում է գիտակցել և վերլուծել, թե ինչու է տվյալ պահին ապրում այդ զգացմունքը[9]: Եթե որևէ երևույթ մարդու մեջ առաջացրել է որոշակի կենսաբանական վիճակ՝ արագ սրտխփոց կամ դեմքի կարմրություն, մենք երբեք չենք իմանա նրա հուզական վիճակը, մինչև չստանանք անձի կողմից իր վիճակի ճիշտ գնահատումը[10]: Լ. Վիգոտսկին նշում է. «Ինչպես հայտնի է, մեր գիտակցության ինտելեկտուալ կողմի անջատումը դրա աֆեկտիվ, կամային կողմից ողջ ավանդական հոգեբանության հիմնական և արմատական արատներից մեկն է: Մտածողությունն այդ դեպքում անխուսափելիորեն վերածվում է ինքն իրեն մտածող մտքերի ինքնավար հոսքի, այն կտրվում է կենդանի կյանքի ողջ լիարժեքությունից...»[11]: Այսպիսով, եթե մեր գիտակցությունը սերտ փոխազդեցության մեջ չլինի մեր հուզական դաշտի հետ, այն կլինի չափազանց դատարկ, և հակառակը: Ըստ Դ. Գոուլմանի՝ եթե մենք չենք գիտակցում սեփական զգացմունքները, դրանց առաջացման պատճառը, մենք չենք կարող վերահսկել և կառավարել դրանց ազդեցությունը մեզ վրա[12]: Եթե դեռահասը չի կարողանում բացատրել իր ներքին հուզական վիճակը, այն կարող է հանգեցնել մի շարք հոգեբանական խնդիրների, բացասական վարքային դրսևորումների, սխալ և իր իրական կարիքներին անհամապատասխան որոշումների կայացման, ինքն իրեն և ուրիշներին չհասկանալու խնդիրների, ինքնամեկուսացման և այլն: Այս ամենը հատկապես կարևոր է հենց այս շրջանում, երբ զգացմունքների տեղատարափը, դրանց բարձր ինտենսիվությունը կարող են թույլ չտալ պատանուն ճանաչել իրական զգացմունքները և կառավարել դրանք: Հարկավոր է գիտակցել, որ յուրաքանչյուր զգացմունք և հույզ կարևոր է և անպայման պետք է համապատասխան արտահայտում գտնի: Եթե մեզ թվում է, թե բարկությունը կամ վախը բացասական զգացմունքներ են, պետք չէ դրանք ճնշել, այլ պետք է գիտակցել,

---

[8] Տե՛ս **Тимербаевна Л. А.** Эмоциональный интеллект Московский городской педагогический университет, Москва (Россия), 2016, էջ 275, file:///C:/Users/user/Downloads/emotsionalnyy-intellekt.pdf

[9] Տե՛ս **Мария Л.** Эмоциональный отклик: что это, виды, методы измерения и практическое применение, https://edprodpo.com/blog/psychology/emotsionalnyy-otklik/

[10] Տե՛ս **Изард К.Э.** Психология эмоций Пер. с англ. СПб., 1999, էջ 32-34:

[11] **Выготский Л.С.** Собр. соч.: В 6 т. Т. 2. М.: Педагогика, 1982. с. 21

[12] Տե՛ս **Гоулман Д, Бояцис Р., Макки Э.** Эмоциональное лидерство. Искусство управления людьми на основе эмоционального интеллекта. М, Альпина Бизнес Букс, 2005, էջ 266—269:

որ դրանք մեր օրգանիզմի բնական արձագանքն են և պաշտպանական մեխանիզմ են որևէ տհաճ երևույթի առերեսվելիս: Գիտակցելով այս զգացմունքների բուն դրդապատճառը՝ կարելի է կառավարել դրանց ինտենսիվության մակարդակը և հետագա քայլեր մշակել[13]: Կարիք է առաջանում դեռահասի մեջ զարգացնելու ոչ միայն զգացմունքների ճանաչման, այլև դրանք բառերով ճիշտ արտահայտելու փորձը՝ հուզական բառապաշարը[14]:

Առանձնացվում են հույզերի վերբալ արտահայտման երկու կարևոր խնդիրներ: Առաջինն այն է (օնոմասիոլոգիա), երբ անհատը չի կարողանում խոսքերով արտահայտել իր զգացածը, քանի որ չգիտի, թե ինչ բառերով դրանք նկարագրի (սա ավելի հաճախ ի հայտ է գալիս մանկության տարիքում): Մյուս խնդիրը (սեմասիոլոգիա), երբ անհատը գիտի որոշակի բառեր, օրինակ՝ ցնծություն, շփոթվածություն, երջանկություն և այլն, սակայն չգիտի դրանք ճիշտ և տեղին կիրառելու նրբերանգները[15]:

Հույզերն ունեն հաղորդակցական մեծ գործառույթ: Նույնիսկ լռության ժամանակ դրանք հաղորդակցվում են մարդու մարմնի, միմիկաների կամ ժեստերի միջոցով[16]: Հույզերի հաղորդակցական ուժի միջոցով է, որ մենք կարողանում ենք ընկալել և ապրումակցել այլ անձանց հուզական վիճակներին: Եվ հենց հաղորդակցական գործառույթի միջոցով են կարողանում արվեստագետները փոխանցել իրենց զգացմունքները գեղարվեստական ստեղծագործության միջոցով, որոնք իրենց համապատասխան արտահայտությունն են գտնում դրանք ընկալողի հոգում:

Դեռահասների գեղագիտական զգացմունքների ձևավորման տեսական մոդելի հաջորդ բաժինը գնահատողականն է: Ցանկացած երևույթ անհատի կողմից ստանում է համապատասխան գնահատական՝ անկախ իր գեղագիտական կամ հակագեղագիտական լինելուց: Այս փուլում խոսքը հենց գեղագիտական գնահատականի մասին է: «Ցանկացած էսթետիկական ընկալում, էսթետիկական ապրում, էսթետիկական դատողություն յուրահատուկ գնահատական է…»[17], - նշում է անվանի հոգեբան Մ.Ս. Կագանը: Ինչպես նաև նշում է հետևյալը. «Էսթետիկականի կարգավիճակը աքսիոլոգիական է, ինչը նշանակում է՝ գեղեցիկը, վեհը և այլն արժեքներ են, իսկ դրանց ընկալումը՝ մարդկային գիտակցության գնահատող գործունեության ձև»[18]:

Ինչպես արդեն պարզ դարձավ, տեսաբանների մի մասը որևէ երևույթի հանդեպ գեղագիտական գնատական տալու երևույթը կապում է առաջնային

---

[13] Տե՛ս **Константинов М. А.** Колесо эмоций Плутчика: как подружиться со своими чувствами, https://www.b17.ru/article/koleso_emotion_konst/

[14] Տե՛ս **Андреева И. Н.** Эмоциональный интеллект: исследования феномена. Вопросы психологии. 2006. № 3, https://elib.psu.by/bitstream/123456789/32473/1/78-87.pdf

[15] Տե՛ս **Цыбулевская А. В.** նշվ. աշխ., էջ 26:

[16] Տե՛ս նույն տեղը, էջ 39-40:

[17] **Каган М. С.** Лекции по марксистско-ленинской эстетике. ЛГУ, 1971, с. 87

[18] Նույն տեղում, էջ 89:

հաճույքի հետ, որը չունի բացատրություն: Այս մասին Տ. Վ. Կուզնեցովան գրում է. «Տվյալ առարկան պարզապես դուր է գալիս կամ դուր չի գալիս: Եվ այս փաստն ընդունվում է որպես անվիճելի, առանց որևէ վերլուծության կամ հիմնավորման: Աշխարհի նկատմամբ մարդու նման վերաբերմունքը, երևի թե, հենց պետք է անվանել էսթետիկ»[19]: Նույն կերպ է բնութագրում Ի. Կանտը գեղագիտական ճաշակը. «Դա առարկայի կամ դրա ներկայացման եղանակի մասին դատելու կարողությունն է՝ ամեն տեսակ հետաքրքրությունից զուրկ հաճույքի կամ տհաճության հիման վրա»[20]: Ըստ Կանտի՝ մենք առարկայի գեղագիտական հատկությունները գնահատում ենք մեր սուբյեկտիվ գեղագիտական դատողությունների առաջնորդությամբ, որոնք հիմնվում են անձի ճանաչողական գործընթացների՝ երևակայության ու բանականության համապատասխանության և ներդաշնակության վրա: Սակայն Կանտը պնդում է նաև, որ գեղագիտական գնահատման գործընթացը որքան էլ հիմնված է մեր սուբյեկտիվ կարողությունների վրա, գոյություն ունի համընդհանուր զգայական հիմք, որը նույնն է բոլորի համար: Այսինքն՝ այն, ինչը մենք դատում ենք որպես գեղեցիկ կամ տգեղ, համարում ենք, որ պետք է համընդհանուր ճանաչվի բոլորի կողմից[21]:

Տեսաբաններից շատերն էլ, ինչպես տեսանք, գեղագիտական գնահատականներ տալու գործընթացը կապում են անհատի կոգնիտիվ կարողությունների հետ, երբ առարկային մարդու կողմից գնահատական է տրվում՝ հենվելով սեփական դատողությունների, նախասիրությունների, ճաշակի, մտածելակերպի և այլ գործընթացների վրա: Տվյալ երկու տեսական մոտեցումները համապատասխանաբար անվանվում են առաջնային և երկրորդային գեղագիտական գնահատականներ: Առաջինի դեպքում դրանք արտահայտվում են ավելի պարզ կապակցություններով, ինչպես՝ «առարկան ինձ դուր է գալիս» կամ «առարկան տգեղ է»: Երկրորդ պարագայում, հիմնվելով սեփական ճանաչողական գործընթացների վրա, անհատի կողմից գեղագիտական առարկան խորը վերլուծության է ենթարկվում, որի շնորհիվ տրվում են այնպիսի համարժեք արտահայտություններ, ինչպիսիք են՝ ցնցող, ոգևորող, ձանձրացնող, աններդաշնակ և այլն[22]:

Այսպես, գեղագիտական գնահատականը գեղագիտական զգացմունքի գիտակցված և ճշգրիտ ձևակերպված արտահայտումն է, որը հիմնված է անձի՝ զգայական հիմքով գեղագիտական դատողություններ կատարելու վրա: Մեր

---

[19] **Кузнецова Т. В.** «Эстетическое» как универсальная категория эстетики // Эстетика как образ жизни. М., 2013. с. 193

[20] **Кант И.** Критика способности суждения / **И. Кант.** – Соч., в 6-ти т. – Т. 5. М., 1966, с. 212

[21] Տե՛ս Immanuel Kant: 1724-1804 The Critique of Judgment was originally published in Prussia in 1790, էջ 59-60:

[22] Տե՛ս **Малевинский С. О., Ахмадзаи С. А.** Эстетические оценки и их языковое выражение, “Культурная жизнь Юга России”, № 3 (70), 2018, էջ 129, file:///C:/Users/user/Downloads/esteticheskie-otsenki-i-ih-yazykovoe-vyrazhenie.pdf

կողմից որևէ առարկայի վերաբերյալ գեղագիտական գնահատական տալու գործընթացը ընդգրկում է ոչ թե առարկայի հատկանիշների, այլև գեղագիտական զգացմունքի արտահայտումը[23]: Ճշգրիտ գնահատական տալու համար անհատը պետք է ունենա լավ զարգացած գեղագիտական ճաշակ, որը մեծապես հիմնված է աշխարհում գործող օբյեկտիվ գործոնների վրա, ուստի գեղագիտական գնահատականը լիովին սուբյեկտիվ չէ: Այն մեծապես կախված է նաև մշակութային այն առանձնահատկություններից, որոնցում գտնվում է անհատը[24]:

Գեղագիտական գնահատականներ տալու գործընթացը դեռահասության տարիքում արդեն իսկ դառնում է բավականին գիտակցված, քանի որ, ինչպես արդեն գիտենք, տարիքային այս փուլում անձի կոգնիտիվ համակարգում ակտիվանում են վերլուծելու, համադրելու, համեմատելու և այլ կարևոր գործընթացներ, որոնք մեծ դեր ունեն տարբեր երևույթները, մարդկային փոխհարաբերությունները դեռահասի կողմից գնահատելու և ճշգրիտ բացատրելու հարցում:

Ի վերջո, գեղագիտական զգացմունքների ձևավորման մոդելի այս բաժինների ճշգրիտ կարգավորումն ու կազմակերպումն ապահովում են անհատի գեղագիտական պահանջմունքի ձևավորման և դրան հետևող գործնական քայլերի իրականացումը:

Այսպիսով, գեղագիտական զգացմունքների ձևավորման տեսական մոդելի գծապատկերն ունի հետևյալ տեսքը.

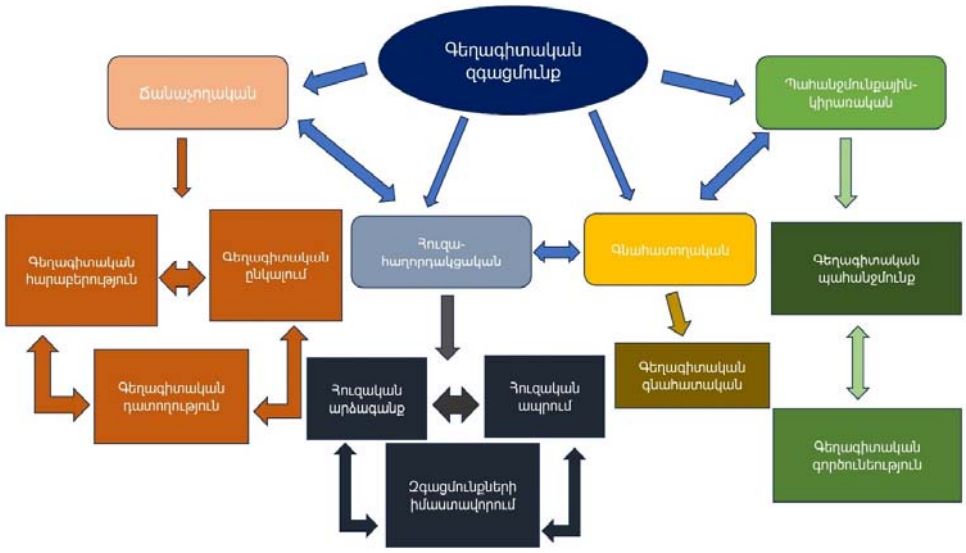

[23] Տե՛ս **Воеводин А. П.** Эстетическая оценка. Ученые записки Таврического национального университета им. В. И. Вернадского, Серия «Философия. Культурология. Политология. Социология». Том 23 (62). 2010. № 2, էջ 32-33, file:///C:/Users/user/Downloads/esteticheskaya-otsenka.pdf

[24] Տե՛ս նույն տեղը, էջ 33-34:

Ուսուցման գործընթացում մոդելի իրագործման համար անհրաժեշտ է որոշակի մանկավարժական պայմանների ապահովում: Դրանք են՝

- գեղագիտական միջավայրի ապահովում,
- ուսուցչի կողմից բարենպաստ և վստահելի հարաբերությունների ապահովում,
- ցանկացած երևույթի կամ գեղարվեստական ստեղծագործության մանրամասն վերլուծություն, գեղարվեստական կերպարի բացատրություն,
- համաշխարհային օբյեկտիվ գեղագիտական արժեքներին ծանոթացում,
- ազատություն արտահայտվելիս և զգացմունքներ դրսևորելիս,
- հուզական և գեղագիտական փորձի հարստացում,
- հուզական բառապաշարի ընդլայնում,
- ստեղծագործականության խթանում:

Քննարկված տեսական դրույթների հիման վրա գեղագիտական զգացմունքը դիտարկվում է որպես բազմաբաղադրիչ ամբողջական հոգեբանական կազմավորում, որը ձևավորվում է ճանաչողական, հուզական և արժեքա-գնահատողական գործընթացների փոխազդեցության արդյունքում: Մշակված տեսական մոդելը ցույց է տալիս, որ գեղագիտական զգացմունքի ձևավորման հիմքում ընկած են գեղարվեստական երևույթի ընկալումը և իմաստավորումը, որոնք ընդգրկում են գեղագիտական դատողության և գեղագիտական հարաբերության ձևավորումը: Հուզական բաղադրիչը, ներառյալ հուզական ինտելեկտի դրսևորումները, ապահովում է անձի ներգրավվածությունը գեղարվեստական բովանդակության մեջ և պայմանավորում է գեղագիտական ապրումների խորությունը: Այս գործընթացը իր ավարտուն արտահայտությունն է ստանում գեղագիտական գնահատականի ձևավորմամբ, որը գեղագիտական փորձի գիտակցված, ռացիոնալացված դրսևորում է և նպաստում է գեղագիտական պահանջմունքի առաջացմանը:

ЛАЛА СИМОНЯН – *Теоретическая модель формирования эстетических чувств и её проявления в подростковом возрасте.* – Проблема формирования эстетических чувств является одним из важнейших направлений современной педагогики и психологии искусства, так как она непосредственно связана с развитием ценностной системы личности, ее эмоциональной культуры и мировосприятия. Особенно в подростковом возрасте, когда активно формируются самосознание, эмоциональный опыт и эстетическое отношение к действительности, теоретическое обоснование структуры и механизмов формирования эстетических чувств приобретает особую значимость.

В статье представлена теоретическая модель формирования эстетических чувств, раскрывающая их основные компоненты, структурную целостность, взаимосвязи друг с другом и логику развития в подростковом периоде. Предложенная модель позволяет систематизированно интерпретировать процесс возникновения и осознания эстетического опыта, подчеркивая последовательность восприятия, эмоционального отклика, эстетической оценки и формирования эстетической потребности. В этом процессе ключевую роль играет влияние музыкального ритма и звуковой структуры на

синхронизацию физиологических и психических систем человека. Модель учитывает как пробуждение базовых эмоций, так и формирование сложных, «утонченных» эстетических переживаний, что имеет фундаментальное значение для обогащения внутреннего мира подростка и проявления оригинальности его эстетического вкуса.

Ключевые слова: *эстетическое чувство, эмоции, подросток, модель, искусство, восприятие, осознанная оценка, потребность*

LALA SIMONYAN – *The Theoretical Model of Aesthetic Feeling Formation and Its Manifestations in Adolescence.* – The problem of forming aesthetic feelings is one of the pivotal directions of modern pedagogy and art psychology, as it is directly linked to the development of an individual's value system, emotional culture, and world perception. Especially during adolescence, a period when self-awareness, emotional experience, and an aesthetic attitude toward reality are actively being shaped, the theoretical substantiation of the structure and mechanisms of aesthetic feelings acquires particular significance.

The article presents a theoretical model for the formation of aesthetic feelings, revealing their core components, structural integrity, mutual interrelationships, and developmental logic during adolescence. The proposed model allows for a systematic interpretation of the process of emergence and realization of aesthetic experience, emphasizing the sequence of perception, emotional response, aesthetic evaluation, and the formation of aesthetic needs. Within this process, the influence of musical rhythm and sonic structure on the synchronization of human physiological and psychological systems plays a pivotal role. The model accounts for both the arousal of basic emotions and the formation of complex, "refined" aesthetic experiences, which are fundamental for enriching the adolescent's inner world and manifesting the originality of their aesthetic taste.

Key words: *aesthetic feeling, emotions, adolescent, model, art, perception, conscious evaluation, need*

References

Andreeva I.N. Emotsionalnyy intellekt: issledovaniya fenomena. Voprosy psikhologii. 2006. № 3 (in Russian) https://elib.psu.by/bitstream/123456789/32473/1/78-87.pdf

Bodaleva. A.A. V mire podrostka. M.: Prosveshcheniye, 1980. – pp. 16—28. (in Russian)

Bychkov V.V. Estetika: uchebnik. M.: KNORUS, 2012. — p. 92 (in Russian)

Daniel Goleman, R. Boyatzis, Annie McKee. Emotsionalnoye liderstvo. Iskusstvo upravleniya lyudmi na osnove emotsionalnogo intellekta. M, Alpina Biznes Buks, 2005. pp. 266—269 (in Russian)

Dragunova T.V. Podrostok. – M.: Pedagogika, 1976. – 260 p. (in Russian)

Izard C.E. Psikhologiya emotsiy, per. s angl. SPb., 1999. pp. 31, 32-34 (in Russian)

Kagan M. S. Lektsii po marksistsko-leninskoy estetike. LGU, 1971. p. 87 (in Russian)

Kant I. Kritika sposobnosti suzhdeniya / I. Kant. – Soch., v 6-ti t. – T. 5. M., 1966. - p. 212 (in Russian)

Kant Immanuel: 1724-1804 The Critique of Judgment was originally published in Prussia in 1790, p. 59-60

Konstantinov M. A. Koleso emotsiy Plutchika: kak podruzhit'sya so svoimi chuvstvami. Article. (in Russian) https://www.b17.ru/article/koleso_emotion_konst/

Kuznetsova T.V. «Esteticheskoye» kak universalnaya kategoriya estetiki // Estetika kak obraz zhizni. M., 2013. p. 193 (in Russian)

Malevinskiy S.O., Akhmadzai S.A. - Esteticheskie otsenki i ikh yazykovoe vyrazhenie, “Kulturnaya zhizn Yuga Rossii” № 3 (70), 2018. p. 129 (in Russian)

Mariya L. Emotsionalnyy otklik: chto eto, vidy, metody izmereniya i prakticheskoye primeneniye. Article. (in Russian) https://edprodpo.com/blog/psychology/emotsionalnyy-otklik/

Oprosnik metodiki «Shkala emotsionalnogo otklika» A. Megrabyana i N. Epshteyna, 2000 g. (in Russian) https://psychologos.ru/articles/view/oprosnik-metodiki-shkala-emocionalnogo-otklika-a.-megrabyana-i-n.-epshteyna

Timerbayeva L. A. Emotsionalnyy intellekt, Moskovskiy gorodskoy pedagogicheskiy universitet, Moskva (Rossiya), 2016 g. p. 275 (in Russian)

Tsybulevskaya Anna Vasilyevna EMOTIVNYY ARGOTICHESKIY LEKSIKON. Dissertatsiya na soiskaniye uchonoy stepeni kandidata filologicheskikh nauk, Stavropol – 2005, pp. 26, 31, 39-40 (in Russian)

Voevodin A.P. Esteticheskaya otsenka. Uchenye zapiski Tavricheskogo natsionalnogo universiteta im. V.I. Vernadskogo, Seriya «Filosofiya. Kulturologiya. Politologiya. Sotsiologiya». Tom 23 (62). 2010. № 2. pp. 32-33 (in Russian)

Vygotskiy L.S. Sobr. soch.: V 6 t. T. 2. M.: Pedagogika, 1982. p. 21 (in Russian)

Yuldashev, L. G. Esteticheskoye chuvstvo i proizvedeniye iskusstva / L. G. Yuldashev. – M. : Mysl, 1969. p. 152 (in Russian)